

Catasetum Rich. ex Kunth (1822)

Mùa Thu năm 1994, khi tới dự phiên họp hàng tháng của Hội Hoa Lan Orange County Orchid Society, chúng tôi lần đầu thấy một cây lan rất lạ. Đó là cây lan Catasetum Donna Wise ‘Amber x Kathleen’ do Ed Wise mang tới.

Ed Wise là một nhà trồng lan lâu năm, một giám khảo của Hội Hoa Lan Hoa Kỳ và ông cũng là một người trầm lặng, vui buồn bất chợt. Cây lan Catasetum hoa màu nâu sẫm, cánh hoa đầu nhọn hoắt, lưỡi có răng cưa, hương thơm như mùi hôi. Tôi hỏi ông có cây nào dư và muốn bán không, Ed lắc đầu nhưng Donna, bà vợ người vẫn thường nói chuyện với tôi về chuyện vẽ tranh hoa lan, mời tôi cứ tới thăm vườn lan của ông bà chơi rồi sẽ hay.

Ảnh: orchidboard.com

Ed và Donna có một vườn lan rất rộng gồm 2 chiếc nhà kính rất rộng khoảng 10x20m, tại Merienda Lane, Yorba Linda, rất gần nơi tôi ở.

Khi tôi tới, Donna nhanh nhẩu dẫn tôi đi xem những họa phẩm về lan của bà trước khi ra thăm vườn lan đầy rẫy những giống Cymbidium và những loài lan chịu lạnh. Bên trong nhà kính lan đầy ắp trên giá, treo trên cao và ngay cả dưới đất chỗ nào cũng có lan cả. Trong chiếc nhà này đủ mọi giống lan, nhưng không có một cây Catasetum nào cả. Donna cho biết đây là chỗ để lan bán ra, còn chiếc nhà kính bên kia dành riêng cho bộ sưu tập của ông bà gồm những cây không bán. Nơi đây là cả một rừng lan toàn những giống hiếm quý ít khi thấy trên thị trường. Từ những cây lan của Nam Mỹ cho tới những cây ở Á Châu như Dendrobium, Renanthera, Rhynchostylis hầu

như đủ mặt. Sát phía vách bên trái một hàng trên một chục chậu *Oncidium ampliatum* to lớn. Kế tiếp khoảng 20 chậu Catasetum đủ giống, màu sắc khác nhau. Bà cho biết thêm là ông bà đã lai giống được nhiều cây Catasetum như: Ctsm. Donna Wise ‘Ed’ HCC AOS, Ctsm. Donna Wise ‘Lee’ HCC-AOS, Ctsm. Donna Wise ‘Kathleen’ AM-AOS, Ctsm. Donna Wise ‘Amber’ AM-AOS.

Sau này nhà trồng lan danh tiếng Fred Clark, chuyên lai tạo các giống lan ở Vista, California, đã dùng cây Ctsm. Donna Wise ‘Amber’ AM-AOS tạo được giống lan lạ Fredclarkeara After Dark ‘SVO Black Night’ FCC/AOS và cây Fredclarkeara After Dark ‘SVO Black Pearl’ FCC/AOS.

Ngô ý muốn mua một cây *Oncidium ampliatum*, Donna cho biết đây là bộ sưu tập của ông chồng nên không thể bán, nhưng bà bán cho tôi một chậu *Catasetum Orchiglade* với giá tượng trưng.

Loài lan *Catasetum* có khoảng chừng 50 giống, mọc ở Nam Mỹ. Carl Kunth công bố cây lan này vào năm 1820. *Catasetum* do 2 từ ngữ Hy Lạp *kata* (down) có nghĩa là xuống và *seta* (bristle) dòn, dễ gãy diễn tả tình trạng của trục nhụy hoa đực. Khác với nhiều loài lan khác có bộ phận sinh dục cùng trong một bông hoa, *Catasetum* có hoa cái và hoa đực ở một cành hoa riêng biệt và có thể nở vào mùa khác nhau.

Catasetum thường mọc ở hốc cây nhưng không phải là ở dưới đất. Thân cây hình thoi vì vậy có người gọi là lan “Xì gà”, dài khoảng 20-30 phân, lá 6-8 chiếc dài 40-50 phân, rộng 8-15 phân, rụng vào mùa Thu. Dò hoa mọc từ các đốt ở đáy thân, cây dài khoảng 20-30 phân, mang theo 10-15 hoa, phần lớn màu xanh, vàng hay nâu đỏ đậm. Dò hoa đực thông thường có nhiều hoa và hoa đẹp hơn dò hoa cái. Hoa to từ 5-10 phân tùy theo giống.

Catasetum mọc ở miền Trung Nam Mỹ Châu, có khí hậu gần giống như Việt Nam, cách trồng như sau:

NHIỆT ĐỘ

Mùa Hè từ 65-90°F hay 18-32°C, mùa Đông trên 55°F hay 13°C.

ÁNH SÁNG

3,000 to 6,000 Vừa phải ngang với *Cattleya*, tránh để ở chỗ nắng vì lá mỏng dễ bị cháy.

ĐỘ ẨM

60-80% quanh năm.

THOÁNG GIÓ

Lan cần để ở chỗ thoáng gió. nếu để ở chỗ kín gió hay bị bệnh nấm và rệp đỏ (Spider mite).

TƯỚI NƯỚC

Khi cây non mọc mạnh cần tưới thật đẫm và đừng để khô rễ. Vào mùa Thu khi cây không tăng trưởng, bớt tưới nước và để khô khi cây rụng lá và chỉ tưới trở lại khi mầm hoa bắt đầu nhú ra. Sau khi hoa tàn, lan ở vào thời kỳ nghỉ ngơi ngưng hẳn việc tưới nước. Vào mùa Xuân khi cây non mọc ra mới bắt đầu tưới trở lại và tránh đọng nước ở trên ngọn mầm non sẽ làm cho bị thối.

Catasetum orchiglade
Naomi Smith

BÓN PHÂN

Bón ½ nửa thìa cà phê gạt, phân 30-10-10 trong 4 lít nước và bón hàng tuần. Vào cuối Hè, đổi sang phân 10-30-20 cũng theo dung lượng kể trên và ngưng hẳn khi cây vào thời nghỉ ngơi.

THAY CHẬU

Thời gian thay chậu vào mùa Xuân sau khi lan đã trải qua thời kỳ nghỉ ngơi. Bỏ bớt các thân già và rễ cũ, chỉ nên để lại 1-2 thân ở phía trước. Nếu thân cây mập mập khỏe mạnh chỉ cần 1 là đủ. Cần có que chống để khỏi lung lay và không được tưới nước cho tới khi cây non đã cao khoảng 10 phân và ra rễ mới ăn xuống vật liệu nuôi trồng. Những thân già ở phía sau, nên cắt bỏ các rễ cũ và để dựng đứng trong một chiếc chậu không, vài tháng sau cây non sẽ mọc ra, khi đó sẽ đem trồng và nhớ đừng vùi mầm non quá sâu.

Ảnh: Bloggang.com

VẬT LIỆU

Lan ưa trồng trong chậu đất nhỏ hoặc trong rổ gỗ. Nên trồng lan với những vật liệu giữ ẩm mau khô vỏ thông, rễ cây dương xỉ, đá núi lửa hoặc phân trâu bò đã mục trộn với than củi. Tránh những vật liệu giữ nước sẽ làm lan bị thối rễ.

THỜI GIAN NGHỈ NGƠI

Thời gian này lan cần khoảng từ 60-70°F (15.6-21°C) vào ban ngày và 55-60°F (13-15.6°C) vào ban đêm. Lan cần được khô ráo sau khi rụng lá và chỉ tưới hoặc phun nước cho thân cây khỏi bị khô teo lại. Phần đông, lan thường hay bị chết vì tưới quá nhiều trong thời kỳ này. Có người treo ngược cây lan lên để khỏi đọng nước.

Sau đây xin trình bày hình ảnh vài cây *Catasetum* nguyên giống:

Catasetum arietinum

Catasetum carolinianum

Ảnh: ISOPE

Catasetum cernuum

Catasetum imbricatum

Ảnh: ISOPE

Catasetum maculatum

Ảnh: ISOPE

Catasetum saccatum

Ảnh: ISOPE

Catasetum imperiale

Ảnh: ISOPE

Cây *Catasetum* Orchiglide ra hoa được 3 năm liền nhưng đến năm thứ 4, vì sơ ý không mang vào trong nhà, mùa Đông năm đó quá lạnh, chiếc lò sưởi nhỏ không giữ được nhiệt độ trên 50°F. Mặc dầu tôi để trên giá cao và giữ cho khô ráo, nhưng khi sờ đến chỉ còn chiếc vỏ cây, bên trong chỉ còn là một thứ nước bầy nhầy.

Placentia 3-2010